

Evropská unie versus invazní nepůvodní druhy: pomůže nová legislativa?

Pronikání invazních nepůvodních druhů do Evropy připomíná – řečeno sportovní terminologií – nepřetržitý zápas, v němž ale až na drobné chvíle zatím vítězí hosté. Počet záměrně vysazených či neúmyslně zavlečených nepůvodních druhů, které se chovají invazně, se na našem kontinentě neustále zvyšuje: jen v období 1900–2010 vzrostl čtyřnásobně (Rabitsch a kol. 2016). Zmiňovaný proces se přitom týká všech taxonomických skupin a typů prostředí, byť v různé míře (DAISIE, Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe, 2009; viz www.europe-aliens.org). Každý pátý v Evropě žijící druh je přímo negativně ovlivněn invazními nepůvodními organismy (Genovesi a kol. 2015a). Invazní druhy se samozřejmě nevyhýbají ani chráněným územím (např. Härtel a kol. 2015). Ani ekonomická stránka působení těchto druhů není zanedbatelná – celková újma, kterou mají na svědomí v Evropské unii, se odhaduje na 12 miliard eur (324 miliard Kč) za rok. Nepřekvapí nás proto, že už nyní činí roční náklady na zabraňování šíření, regulaci a odstraňování invazních druhů z prostředí v EU 40–100 milionů eur (1,1–2,7 miliard Kč, Kettuten a kol. 2009). Od začátku 90. let 20. stol. se tak přinejmenším zdesetinásobily.

Invazní nepůvodní druhy a společný trh

Je s podivem, že EU, která běžně přijímá právní normy závazné pro členské státy a týkající se mnoha často až stěžejních stránek našeho běžného života, dlouhou dobu žádnou legislativu, společnou politiku nebo strategii pro invazní nepůvodní druhy vůbec neměla. Vlády jednotlivých členských zemí proto postup při nakládání s těmito organismy koordinovaly jen v omezené míře. Ba co víc, ci-

telně chyběl mechanismus včas varující EU jako celek i její jednotlivé členské státy před možným zavlečením, vysazením nebo rozšířením vetřelců. Dobře míněná opatření pro snížení negativního dopadu invazních organismů na lidské zdraví, hospodářství a přírodu byla proto značně roztráštěná, navíc se nezřídka míjela účinkem – v jedné zemi vynakládali na omezení určitého druhu chovajícího se invazně nemalé finanční prostředky, zatímco sousední stát takové kroky vůbec neučinil.

Situaci v takovém případě dále ztěžuje i společný trh bez standardních hraničních prohlídek.

Evropská komise se proto začala již v r. 2008 touto problematikou podrobně zabývat a navrhla tři možné postupy: využití již existujícího zákonodárství EU, vypracování společné strategie nebo koncepce, jak k invazním nepůvodním druhům přistupovat, a v neposlední řadě přijetí zcela nové závazné právní normy. Posledně jmenovaná možnost nakonec převážila. Komise proto po řadě konzultací s nejrůznějšími zainteresovanými stranami vypracovala návrh nařízení o prevenci a regulaci zavlečení nebo vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů.

Evropský parlament v dubnu 2014 zmiňovaný návrh velkou většinou hlasů schválil, v září stejného roku ho následovala i Evropská rada, takže hned 1. ledna 2015 dokument vstoupil v platnost. Nařízení č. 1143/2014 o prevenci a regulaci zavlečení či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů se zaměřuje především na prevenci, včasné zjištění a rychlé odstranění nebo účinnou regulaci těchto druhů z prostředí.

Potíže s „černou listinou“

Komise původně navrhovala, aby se nedílnou součástí nařízení stal seznam 50 druhů, které by měly členské státy EU bez výjimky pokládat za nejproblémovější, a tudíž z hlediska regulace vetřelckých organismů za prvořadé. Nicméně nařízení obsahuje požadavek, aby vznikl přehled nepůvodních invazních organismů významných pro celou unii s tím, že se poměrně přísná legislativa bude vztahovat pouze na uvedené druhy. Musejí ale být nepůvodní v celé EU s výjimkou nejvzdálenějších oblastí a podle nejlepších dostupných vědeckých důkazů by měly dokázat vytvořit životaschopnou populaci, jež se úspěšně rozšíří přinejmenším do dvou členských států nebo jedné mořské podoblasti. Současně mají vykazovat závažný dopad na biologickou rozmanitost, lidské zdraví a hospodářství nebo musí být tento dopad vysoce pravděpodobný. Instituce EU při sestavování „černé listiny“ zohlednily možné náklady příslušných opatření v členských státech a porovnávaly poměr mezi náklady a přínosy. V úvahu braly i újmu vzniklou v případě, že se proti konkrétnímu invaznímu druhu v celé unii koordinovaně zasahovat nebude.

Činnost odborné skupiny, která v r. 2015 seznam invazních nepůvodních druhů významných pro EU vytvářela, vyústila v soupis pouze 37 druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů, považovaných v EU oficiálně v tuto chvíli za největší „potížisty“. Na zařazení druhů (a v jednom případě poddruhu, resp. odrůdy) na „černou listinu“ se museli shodnout zástupci všech členských států a o její definitivní podobě rozhodla Evropská komise. V červenci 2016 vyšlo prováděcí nařízení č. 2016/1141, přinášející

1 Trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*) na seznam druhů s významným dopadem na Evropskou unii zařazen nebyl – maďarská vláda poukazovala na jeho význam pro včelařství.

Tab. 1 Invazní nepůvodní druhy s významným dopadem na Evropskou unii (EU 2016)

<p>Suchozemské rostliny bolševník perský bolševník Sosnowského pomíšenka nepitolistá puerarie laločnatá rdesno sambaba obecná</p>	<p><i>Heracleum persicum</i> <i>H. sosnowskyi</i> <i>Baccharis halimifolia</i> <i>Pueraria montana</i> var. <i>lobata</i> <i>Persicaria perfoliata</i> <i>Parthenium hysterophorus</i></p>	<p>rak pruhovaný rak rak signální sršeň asijská</p>	<p><i>Orconectes limosus</i> <i>O. virilis</i> <i>Pacifastacus leniusculus</i> <i>Vespa velutina nigrithorax</i></p>
<p>Vodní rostliny kabomba karolínská lysichiton (kapsovec) americký pupečník pryskyřníkovitý spirálovka větší stolístek vodní tokozelka nadmutá zakucelka zakucelka velkokvětá</p>	<p><i>Cabomba caroliniana</i> <i>Lysichiton americanus</i> <i>Hydrocotyle ranunculoides</i> <i>Lagarosiphon major</i> <i>Myriophyllum aquaticum</i> <i>Eichhornia crassipes</i> <i>Ludwigia peploides</i> <i>L. grandiflora</i></p>	<p>Obratlovci burunduk páskovaný hlavačkovec Glenův ibis posvátný kachnice kaštanová muntžak malý mýval severní nosál červený nutrie říční promyka malá skokan volský střevlička východní veverka liščí veverka Pallasova veverka popelavá vrána domácí želva nádherná</p>	<p><i>Tamias sibiricus</i> <i>Perccottus glenii</i> <i>Threskiornis aethiopicus</i> <i>Oxyura jamaicensis</i> <i>Muntiacus reevesii</i> <i>Procyon lotor</i> <i>Nasua nasua</i> <i>Myocastor coypus</i> <i>Herpestes javanicus</i> <i>Lithobates catesbeianus</i> <i>Pseudorasbora parva</i> <i>Sciurus niger</i> <i>Callosciurus erythraeus</i> <i>S. carolinensis</i> <i>Corvus splendens</i> <i>Trachemys scripta</i></p>
<p>Bezobratlí krab čínský rak červený rak mramorový</p>	<p><i>Eriocheir sinensis</i> <i>Procambarus clarkii</i> <i>P. fallax</i> var. <i>virginialis</i></p>		

zmiňovaný soupis a upřesňující naplňování právní normy EU z r. 2014. Tvůrci uvedené právní normy dali přednost menšímu počtu taxonů, na něž by měla opatření cílit přednostně, před „telefonním seznamem“. Text obou nařízení je dostupný v češtině kupř. na webové adrese <http://invaznidruhy.nature.cz/legislativa/EU>, spravované Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR.

Nové nařízení kritizují jak někteří vědci, tak nevládní organizace. Již v době přípravy obou složek zákonodárství EU panovaly mezi odbornou veřejností obavy, aby odborný přístup nepřevážily zájmy jednotlivých zemí (Genovesi a kol. 2015b, Tollington a kol. 2015). Podle názoru odborníků obsahuje výčet invazních nepůvodních druhů s dopadem na EU příliš omezený počet taxonů. Přitom na území unie se vyskytuje více než 1 000 takových druhů, z nichž většina splňuje kritéria pro zařazení na celounijní seznam (Vilá a kol. 2010). Přestože je sestavování jakýchkoli žebříčků vždy ošidné, v prováděcím nařízení bychom marně hledali některé druhy označené za nejzávažnější invazní nepůvodní taxony v EU, resp. Evropě (Roy a kol. 2014) nebo ve světě (Lowe a kol. 2000). Chybí v něm např. notoricky známý norek americký (*Neovison vison*) neboli

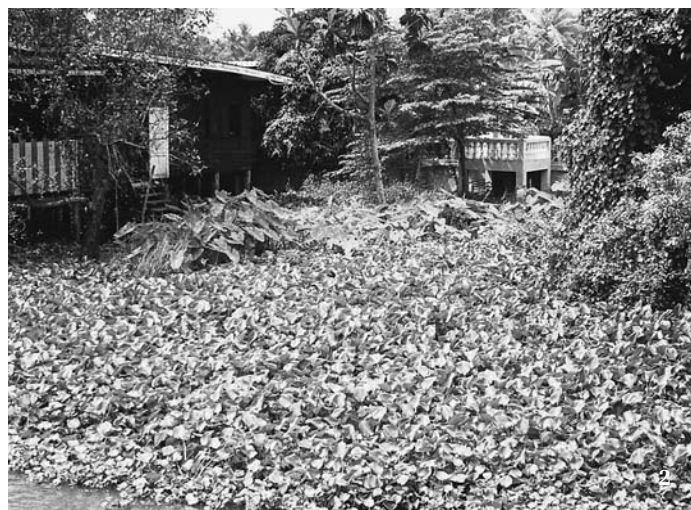
mink. Důvod? Téměř dvě třetiny všech kůží norků amerických chovaných na farmách po celém světě pochází z EU, zejména z Dánska (ročně v tamějších chovných zařízeních získají 17 milionů kůže, což tvoří celou třetinu světové produkce, a toto odvětví zaměstnává 6 tisíc pracovníků), Finska, baltských států a Polska (Grosfield 2016). Totéž platí pro rostlinné druhy, jejichž omezování ve volné přírodě často představuje černou mūru ochránců přírody, jako je bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*, viz např. Živa 2007, 4: 153–157) či křídlatky (*Reynoutria* spp.). Nicméně i tak se na černý soupis dostala střevlička východní (*Pseudorasbora parva*), želva nádherná (*Trachemys scripta*, obr. 4), nutrie říční (*Myocastor coypus*, obr. 3) nebo tokozelka nadmutá neboli t. vodní hyacint (*Eichhornia crassipes*, obr. 2). Přehled taxonů zařazených do výčtu invazních nepůvodních druhů významných pro celou EU přináší tab. 1.

Ani vyhlazovací válka, ani příměří

V letní, takřkajíc okurkové sezoně se v hromadných sdělovacích prostředcích objevily vedle zpráv o nebohých českých učitelkách sužovaných jadranskými žraloky a o nejrůznějších samozvaných celebritách informace o nakládání s invazními

nepůvodními druhy v EU. Nejen bulvární tisk a některé komerční rozhlasové a televizní stanice šokovaly uživatele dramatickými zprávami, že Evropa zahajuje nemilosrdný boj proti nepůvodním organismům. Navíc někteří diskutující hledali analogii mezi invazními druhy a masovým příchodem přistěhovalců do Evropy.

Shrňme proto realitu do několika základních bodů. Cílem legislativy EU je na prvním místě prevence, tedy zamezení zavlečení nebo vysazení druhů z unijního seznamu do nových oblastí, a regulace šíření již přítomných organismů. Následující opatření se proto netýkají všech invazních nepůvodních, a už vůbec ne všech nepůvodních druhů, ale – jak již bylo řečeno – jen 37 vybraných. Uvedené druhy nelze přivážet do EU nebo je přes její území převážet, držet ani chovat v uzavřeném prostoru, obchodovat s nimi, využívat je, ani vypouštět či vysazovat do volné přírody. Již pěstování nebo chování jedinců získaných ještě před vstupem nařízení v platnost budou moci v lidské péči dožít, pokud pěstitelé nebo chovatelé zajistí, aby nemohli uniknout do volné přírody, a jestliže jim znemožní rozmnožovat se. U nově zjištěného ojedinělého výskytu taxonů z unijního seznamu by členské státy EU měly pokud možno jedince odstranit nebo

2 Tokozelka nadmutá neboli t. vodní hyacint (*Eichhornia crassipes*) vytváří na vodní hladině až několikametrové porosty, pod nimiž hnije voda. Jako původní se vyskytuje v Jižní Americe, ale nyní pronikla do tropických a subtropických oblastí všech kontinentů. Na snímku biomasa tokozelky na thajské řece Čaopraja

3 Újma působená jihoamerickou nutrií říční (*Myocastor coypus*) hlavně podhrabáváním břehů vodních toků dosahuje v Evropě 2,8 milionu eur (75,6 milionu Kč) ročně. Ve Velké Británii přišlo její vyhubení na pět milionů GBP (158 milionů Kč). V České republice byl tento hlodavec, původně chovaný na farmách pro kožešinu a dnes v malochovech pro maso, již zaznamenán na 500 místech, ale jen na některých vydrží více let.

4 Nápadně zbarvenou želvu nádhernou (*Trachemys scripta*) chovají často teraristé. Její původní areál rozšíření zabírá jižní a východní části Spojených států amerických a severovýchod Mexika. Protože je značně odolná a poměrně dlouhověká a lidé se jí nezdíka zbavují vypouštěním do přírody, přežívá dlouhodobě i v ČR, zatím se u nás ale rozmnožila jen ojedinele.

5 Severoamerickou veverka popelavou (*Sciurus carolinensis*) si Britové oblíbili jako domácího mazlíčka již v 19. stol. a vysazovali ji do volné přírody. Jako konkurent původní veverky obecné (*S. vulgaris*) je úspěšná do té míry, že dnes žije ve Spojeném království 2,5 milionu veverek popelavých, zatímco z původního počtu 3,5 milionu v. obecných jich zůstalo jen 140 tisíc. Navíc loupáním kůry působí veverka popelavá újmu na lesních porostech v hodnotě 10 milionů GBP (316 milionů Kč) ročně. Z domácích chovů unikla do volné přírody i na severu Itálie, kde se vytvořila životaschopná, dále se šířící populace, a je pouze otázkou času, kdy se dostane do Francie a Švýcarska.

6 Medvídkovitá šelma nosál červený (*Nasua nasua*) je domovem v tropické části Jižní Ameriky. V Evropě se ve volné přírodě rozmnožoval několik let v Anglii a byl vysazen i na španělském ostrově Mallorca.

7 Lupina mnoholistá, označovaná i jako vlčí bob mnoholistý (*Lupinus polyphyllus*), byla do Evropy přivezena ze Severní Ameriky jako ozdobná rostlina, ke zpevňování silničních a železničních náspů nebo jako krmivo pro lesní živočichy. Vázáním dusíku dokáže ovlivnit chemismus půdy. Foto S. Krejčík

8 Původem severoamerická kachnice kaštanová (*Oxyura jamaicensis*) byla v Evropě, především ve Velké Británii, v r. 1953 vysazena jako okrasný druh městských a venkovských jezírek a rybníčků. Ve volné přírodě hnízdí od r. 1960 a postupně se šíří západní Evropou. Ve Španělsku ohrožuje křížením místní velmi vzácnou celosvětově ohroženou kachnici bělohlavou (*O. leucocephala*), v České republice jsou její pozorování zatím ojedinelá. Snímky J. Plesníka, pokud není uvedeno jinak

alespoň regulací omezit jejich šíření. V případě již značně rozšířených druhů nepožaduje nařízení je vymýtit, ale ukládá členským zemím usilovat o regulaci tak, aby se snížil dopad příslušných vetřeleckých druhů na biologickou rozmanitost, případně na lidské zdraví a hospodářství. Konkrétní kroky, jež mohou zahrnovat také nejruznější opatření ke zvýšení zdraví ekosystémů a životaschopnosti původních

druhů, jsou v rukou vlády každého členského státu. Členský stát EU, který si nebude přát na svém území zakázat určitý druh z černé listiny, bude moci na rozdíl od původního návrhu požádat Evropskou komisi o výjimku.

Podrobnější informace zájemci najdou v podobě častých otázek a odpovědí na adrese <http://invaznidruhy.nature.cz/unijni-seznam/caste-otazky/>.

Čeká se na novelu zákona o ochraně přírody a krajiny

Přestože se v ČR problematika nakládání s invazními nepůvodními druhy postupně stala součástí hned několika zákonů a jejich prováděcích vyhlášek (Doležalová 2012, Görner 2014), nebude v souvislosti s nařízením připravován o těchto druhích nový zákon – pro tyto účely se novelizuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění. Jelikož se problematika invazních nepůvodních druhů netýká jen rezortu životního prostředí, ale přesahuje do jiných odvětví a oborů, neobejde se příprava novely bez četných konzultací s dalšími ministerstvy a zainteresovanými stranami včetně profesních komor a zájmových sdružení. Předpokládá se, že návrh novely bude připraven ještě v r. 2017. Do té doby bude v ČR možné provádět pouze dovozní kontroly, protože příslušné veterinární nebo celní předpisy je umožňují uskutečňovat okamžitě.

Co však s invazními nepůvodními druhy, které jsou pro ČR významné, ale neocitly se na celounijním výčtu? Seznam druhů s dopadem na EU se bude pravidelně novelizovat. Pro skutečně problémový bolševník velkolepý na našem území nebyly v době přijímání nařízení č. 2016/1141 k dispozici odpovídající podklady, konkrétně hodnocení rizik – mezitím ho zpracovali vědci z Botanického ústavu Akademie věd ČR, v. v. i., v Průhoncích u Prahy. Nicméně ČR může obdobné taxony zařadit na vlastní seznam invazních nepůvodních druhů, na které se zaměří státní správa přednostně. Podobu a způsob přípravy tohoto výčtu upřesní opět výše uvedená novela zákona o ochraně přírody a krajiny.

Už teď je zřejmé, že rozumný přístup k invazním nepůvodním druhům ve sjednocené Evropě (Českou republiku nevyjímaje) vyžaduje spolehlivé odborné podklady, dostatečné kapacity včetně finančních prostředků a účinné, protože objektivní informování, výchovu a vzdělávání nejširší veřejnosti i cílových skupin obyvatelstva a získávání jejich podpory.

Použitá literatura uvedena na webu Živý.